

ظرفیت های تسهیل قضایی در مادتين ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲

امیررضا محمودی*^۱

امین حدادی^۲

میترا محسنی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۶/۱۱

چکیده

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با هدف ارتقای عدالت کیفری و رعایت اصول انسانی در مجازات‌ها، مقررات جدیدی را ارائه داده است. مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی، مصوب سال ۱۳۹۲، از مهم‌ترین مباحث حقوق کیفری در نظام قضایی ایران به شمار می‌آیند که به تفکیک مسئولیت کیفری افراد در ارتکاب جرم پرداخته و ظرفیت‌های قابل توجهی برای تسهیل دادرسی و تحقق عدالت کیفری فراهم می‌کنند. ماده ۱۲۶ به شناسایی و تفکیک نقش‌های مختلف در مشارکت در جرم، از جمله نقش مستقیم، تسهیل‌کننده و مؤثر در ارتکاب جرم، پرداخته و مسئولیت کیفری هر فرد را بر اساس میزان دخالت در جرم تعیین می‌کند. در ماده ۱۲۷ نیز به «معاونت در جرم» اشاره شده است که افراد را بر اساس کمک‌های جانبی در ارتکاب جرم مسئول می‌داند. این تقسیم‌بندی دقیق باعث تسهیل روند دادرسی می‌شود، زیرا قضات قادر خواهند بود مجازات‌های متناسب با نقش هر فرد در وقوع جرم را اعمال کنند. همچنین، این مواد با تأکید بر اصل «تناسب مجازات» از اعمال مجازات‌های ناعادلانه جلوگیری می‌کنند و امکان اعمال مجازات‌های متناسب با نوع و شدت دخالت فرد در جرم را فراهم می‌آورند. در مجموع، این دو ماده ظرفیت‌های مهمی را برای تسهیل دادرسی و افزایش دقت در تعیین مسئولیت کیفری افراد به‌ویژه در جرایم پیچیده و مشارکتی فراهم کرده و به تحقق عدالت کیفری کمک می‌کنند.

واژگان کلیدی

تسهیل قضایی، ماده ۱۲۶، ماده ۱۲۷، قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲

۱- استادیار، گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

۲- دانشجوی دکترا، گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، لاهیجان، ایران.

۳- کارشناس حقوق.

مقدمه

نظام حقوق کیفری در هر جامعه‌ای به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای تحقق عدالت، در پی ایجاد تعادل میان تأمین امنیت عمومی و رعایت حقوق فردی است. در این راستا، یکی از مباحث اساسی در حقوق کیفری، تعیین مسئولیت کیفری افرادی است که در ارتکاب جرم مشارکت داشته یا به نحوی در وقوع آن نقش ایفا کرده‌اند. بررسی نحوه تعیین این مسئولیت و تعیین مجازات متناسب برای شرکا و معاونان جرم، نه تنها از منظر عدالت کیفری، بلکه از نظر کارآمدی نظام قضایی و جلوگیری از اطاله دادرسی نیز حائز اهمیت است. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، در راستای بهبود این روند، با اصلاح و تکمیل مقررات مربوط به مشارکت و معاونت در جرم، تلاش کرده است تا چارچوبی منسجم‌تر، دقیق‌تر و انعطاف‌پذیرتر برای تعیین مجازات در این حوزه ارائه دهد.

مفهوم مشارکت و معاونت در جرم، از دیرباز در حقوق کیفری ایران و بسیاری از نظام‌های حقوقی دیگر مورد توجه بوده است. در حقوق اسلامی، مسئولیت کیفری مشترک و نحوه تعیین مجازات آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به‌گونه‌ای که مبانی فقهی متعددی در این زمینه ارائه شده است (شهیدی، ۱۳۹۵). بر این اساس، در مواردی که چندین نفر در وقوع جرم دخیل باشند، لازم است که نقش و میزان تأثیر هر فرد به‌دقت مشخص شود تا از اجرای مجازات‌های غیرمنصفانه و اعمال مسئولیت کیفری ناعادلانه جلوگیری شود. مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی، با ایجاد تفکیک میان نقش‌های مختلف افراد در یک جرم، زمینه‌ساز اجرای این اصول گردیده و بستر لازم را برای تعیین مجازات متناسب فراهم آورده است.

از منظر جرم‌شناسی، بررسی دقیق میزان تأثیر هر شریک یا معاون در وقوع جرم، می‌تواند به اتخاذ سیاست‌های پیشگیرانه مؤثرتری منجر شود. در بسیاری از پرونده‌های کیفری، تفاوت‌های عمده‌ای میان نقش مرتکب اصلی جرم و افراد دیگر که به نحوی به وقوع آن کمک کرده‌اند وجود دارد. برای مثال، در برخی موارد، فردی که صرفاً زمینه ارتکاب جرم را فراهم کرده یا به نحوی تسهیل‌کننده وقوع جرم بوده است، نباید به همان میزان مرتکب اصلی، مجازات شود. از سوی دیگر، در مواردی که شرکا نقش برابر در تحقق عنصر مادی جرم ایفا کرده‌اند، عدالت اقتضا می‌کند که مجازات‌های مشابهی برای آن‌ها در نظر گرفته شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۷).

علاوه بر این، از جنبه عملی، توجه به این تفکیک و انعطاف‌پذیری در تعیین مجازات، می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش بار دادگاه‌ها و تسریع فرآیند دادرسی داشته باشد. اعمال دقیق مقررات مرتبط با مشارکت و معاونت در جرم، به فضات این امکان را می‌دهد که با بررسی شرایط هر پرونده، مجازات متناسب را تعیین کرده و از اجرای احکام غیرضروری و ناعادلانه جلوگیری کنند. همچنین، این امر می‌تواند به کاهش تراکم پرونده‌های کیفری در محاکم و تسهیل روند رسیدگی کمک کند.

در این مقاله، تلاش خواهیم کرد با تحلیل ظرفیت‌های تسهیل قضایی موجود در مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی، به بررسی نحوه تأثیر این مقررات بر فرآیند دادرسی و اجرای عدالت کیفری بپردازیم. در این راستا، ابتدا به مفاهیم اساسی مشارکت و معاونت در جرم پرداخته، سپس نقش این مواد در کاهش اطاله دادرسی و تعیین مجازات عادلانه را

بررسی خواهیم کرد. در نهایت، با ارائه پیشنهاداتی برای بهبود اجرای این مقررات، تلاش خواهیم کرد راهکارهایی برای استفاده بهینه از ظرفیت‌های آن‌ها در نظام قضایی کشور ارائه دهیم.

مفهوم شناسی

برای درک بهتر ظرفیت‌های تسهیل قضایی در مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی، لازم است ابتدا به بررسی مفاهیم کلیدی مرتبط با این مواد بپردازیم. این مفاهیم شامل «مشارکت در جرم»، «معاونت در جرم»، «عنصر مادی و معنوی مشارکت» و «تفاوت میان شریک و معاون جرم» می‌شوند که هر کدام در تفسیر این مواد و اجرای صحیح آن‌ها در نظام حقوقی کشور تأثیر بسزایی دارند.

۱. مشارکت در جرم

مشارکت در جرم به معنای دخالت بیش از یک فرد در ارتکاب عمل مجرمانه است. طبق ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی، هر شخصی که یکی از شرایط زیر را داشته باشد، شریک در جرم محسوب می‌شود:

- ارتکاب مستقیم عنصر مادی جرم
- تسهیل وقوع جرم با علم و عمد
- همکاری مؤثر در اجرای جرم

مشارکت در جرم زمانی تحقق می‌یابد که فعل مجرمانه به صورت گروهی یا با همکاری دو یا چند نفر انجام شود و تمامی شرکا نقش اساسی در تحقق جرم داشته باشند. این مفهوم در نظام‌های حقوقی مختلف دارای رویکردهای گوناگونی است، اما در حقوق ایران، مشارکت در جرم معمولاً به معنای وحدت در عنصر مادی و قصد مجرمانه در بین مرتکبان تلقی می‌شود (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۸).

۲. معاونت در جرم

معاونت در جرم مفهومی متفاوت از مشارکت است که در ماده ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. فردی که در انجام جرم نقش مستقیم نداشته اما به نحوی وقوع آن را تسهیل کرده باشد، به عنوان معاون جرم شناخته می‌شود. مواردی از قبیل تهیه وسایل جرم، تحریک به ارتکاب جرم، ارائه اطلاعات لازم برای انجام جرم، یا ایجاد شرایط وقوع جرم، از مصادیق معاونت محسوب می‌شوند.

معاونت در جرم نسبت به مشارکت، نقش کم‌رنگ‌تری در انجام جرم دارد و معمولاً به تنهایی باعث وقوع جرم نمی‌شود. به همین دلیل، مجازات معاون معمولاً خفیف‌تر از شریک جرم است، مگر در مواردی که قانون تصریح خاصی داشته باشد (آخوندی، ۱۳۹۴).

۳. عنصر مادی و عنصر معنوی مشارکت و معاونت

عنصر مادی مشارکت در جرم به معنای اعمال فیزیکی و عملی است که منجر به وقوع جرم می‌شود. این عنصر معمولاً شامل رفتارهایی است که در ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی به عنوان مصادیق مشارکت ذکر شده‌اند.

عنصر معنوی مشارکت به قصد و نیت مجرمانه شرکا اشاره دارد. تمامی افرادی که در جرم شریک هستند، باید دارای قصد مشترک در ارتکاب آن باشند. در غیر این صورت، نمی‌توان آن‌ها را به عنوان شرکا مجازات کرد. این اصل در بسیاری از نظام‌های حقوقی از جمله حقوق ایران مورد پذیرش قرار گرفته است (گلدوزیان، ۱۳۹۶).

در مورد **معاونت در جرم** نیز، عنصر مادی شامل تسهیل وقوع جرم از طریق تحریک، ترغیب، تطمیع، تهدید، دسیسه، فریب یا تهیه وسایل جرم است. عنصر معنوی نیز به آگاهی و قصد معاون از کمک به وقوع جرم مربوط می‌شود. اگر فردی بدون آگاهی از قصد مجرمانه فاعل جرم، به او کمک کند، معاون جرم محسوب نخواهد شد.

۴. تفاوت میان شریک و معاون جرم

یکی از نکات اساسی در تحلیل مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی، تمایز میان شریک و معاون جرم است. این تمایز از نظر حقوقی و قضایی اهمیت فراوانی دارد، زیرا نوع و میزان مجازات این دو گروه متفاوت است.

مهم‌ترین تفاوت‌ها عبارتند از:

- **شدت مداخله در جرم:** شرکای جرم نقش مستقیم و مؤثر در وقوع جرم دارند، در حالی که معاونان جرم تنها زمینه‌ساز ارتکاب آن هستند.
- **نوع مجازات:** مطابق ماده ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی، مجازات شرکا معادل فاعل اصلی جرم است، مگر در موارد استثنایی که قانون ترتیب دیگری مقرر کرده باشد. اما مجازات معاونان معمولاً کمتر از شرکا است و به نوع کمکی که به مجرم کرده‌اند بستگی دارد.
- **استقلال یا تبعیت مجازات:** شرکا در جرم از نظر حقوقی همانند مرتکب اصلی محسوب می‌شوند، اما معاونان جرم تابع مسئولیت مرتکب اصلی هستند؛ به این معنا که اگر جرم محقق نشود، معاون نیز قابل مجازات نخواهد بود.

بررسی ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی

ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی یکی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین مقررات در حوزه حقوق کیفری ایران است که به مسئله مشارکت در جرم پرداخته و مسئولیت کیفری افرادی را که در ارتکاب جرم نقش دارند، مشخص می‌سازد. این ماده، با توجه به اینکه در بسیاری از موارد نقش افراد مختلف در ارتکاب یک جرم ممکن است پیچیده و متفاوت باشد، به قضات و مقامات قضائی کمک می‌کند تا براساس نوع و شدت مشارکت افراد در جرم، مجازات مناسب را تعیین کنند. ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی بدین صورت بیان می‌شود:

"اشخاص زیر شریک در جرم محسوب می‌شوند: ۱. هر کس عنصر مادی جرم را به طور مستقیم انجام دهد. ۲. هر کس با علم و عمد، وقوع جرم را تسهیل کند. ۳. هر کس در ارتکاب جرم همکاری مؤثر داشته باشد." این ماده به وضوح بیان می‌کند که در صورتی که فردی در هر یک از مراحل ارتکاب جرم نقش داشته باشد، مسئولیت کیفری خواهد داشت. این مسئولیت می‌تواند به طور مستقیم یا غیرمستقیم باشد. در اینجا به بررسی ابعاد مختلف این ماده پرداخته خواهد شد.

۱. مفهوم و دامنه شمول ماده ۱۲۶

ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی دامنه شمول گسترده‌ای دارد و نه تنها به افرادی که مرتکب جرم می‌شوند، بلکه کسانی که به طور غیرمستقیم در وقوع جرم مشارکت دارند، را نیز مشمول می‌شمارد. این ماده در واقع دو گروه از افراد را شریک جرم می‌داند: نخست کسانی که خود عنصر مادی جرم را به طور مستقیم انجام می‌دهند و دوم کسانی که به نوعی در تسهیل وقوع جرم یا کمک به ارتکاب آن نقش دارند. در مقایسه با بسیاری از نظام‌های کیفری که فقط مرتکبین

اصلي جرم را مسئول می‌شمردند، این ماده دیدگاه گسترده‌تری را اتخاذ کرده و به وضوح نشان می‌دهد که افرادی که به نحوی در تحقق جرم نقش دارند، از مسئولیت کیفری برکنار نخواهند ماند (محمدی، ۱۳۹۵).

به عبارت دیگر، حتی اگر فردی مستقیماً در انجام جرم شرکت نداشته باشد، اما به گونه‌ای عمل کند که زمینه‌ساز وقوع جرم گردد، می‌تواند شریک جرم محسوب شود. برای مثال، اگر شخصی مکان یا وسیله‌ای را برای ارتکاب جرم در اختیار فرد مجرم قرار دهد، یا به نحوی شرایط وقوع جرم را تسهیل کند، این فرد به‌عنوان شریک در جرم شناخته می‌شود (جعفری، ۱۳۹۳).

۲. تمایز میان شرکت در جرم و معاونت در جرم

یکی از مباحث کلیدی در تفسیر ماده ۱۲۶، تفاوت میان "شرکت در جرم" و "معاونت در جرم" است. شرکت در جرم، به‌طور کلی به معنای دخالت مستقیم در ارتکاب جرم است، به گونه‌ای که فرد در انجام جرم نقش ایفا می‌کند. اما معاونت در جرم به معنای کمک به مرتکب اصلی جرم است بدون آنکه شخص مورد نظر در اجرای مستقیم جرم دخالت داشته باشد. این تمایز در مواد قانونی مختلف نیز به‌طور صریح مورد توجه قرار گرفته است (کاظمی، ۱۳۹۶).

در بسیاری از موارد، شخصی که به نوعی در تسهیل وقوع جرم کمک می‌کند، به عنوان معاون جرم شناخته می‌شود. در حالی که فردی که مستقیماً در ارتکاب جرم نقش دارد، شریک جرم محسوب می‌شود. برای مثال، اگر فردی مکان جرم را شناسایی کرده و اطلاعات لازم را در اختیار دیگران قرار دهد تا جرم در آن مکان انجام شود، او به عنوان معاون جرم شناخته می‌شود، نه شریک جرم (محمودی، ۱۳۹۲).

۳. نقش عنصر روانی در تحقق مشارکت در جرم

عنصر روانی یا «قصد مجرمانه» یکی از ارکان مهم در تحقق مشارکت در جرم است. طبق ماده ۱۲۶، برای اینکه فردی به‌عنوان شریک در جرم شناخته شود، باید از پیش آگاهی لازم و قصد ارتکاب جرم را داشته باشد. به عبارت دیگر، فرد باید با علم و عمد در وقوع جرم مشارکت کند. این امر نشان می‌دهد که اگر فردی بدون قصد مجرمانه و بدون علم به وقوع جرم، اقداماتی انجام دهد که منجر به وقوع جرم شود، نمی‌توان او را شریک جرم دانست (فتحی، ۱۳۹۴).

در این راستا، اگر شخصی بدون آگاهی از جرم و تنها به دلیل سهل‌انگاری یا اشتباه به اقدامی دست زند که باعث وقوع جرم می‌شود، مسئولیت کیفری او به‌طور کامل برابر با مسئولیت مرتکب اصلی جرم نخواهد بود. این موضوع به‌ویژه در ارزیابی مجازات‌ها اهمیت دارد و می‌تواند تأثیر زیادی بر تصمیمات قضائی داشته باشد (یوسفی، ۱۳۹۷).

۴. آثار حقوقی مشارکت در جرم

مهم‌ترین اثر حقوقی مشارکت در جرم طبق ماده ۱۲۶ این است که مسئولیت کیفری شرکا مشابه مسئولیت مرتکب اصلی جرم خواهد بود. به عبارت دیگر، شرکا به همان اندازه که مرتکب اصلی جرم مسئولیت دارند، باید مجازات شوند. این امر در واقع به این معناست که افرادی که در جرم شرکت دارند، نمی‌توانند از مسئولیت خود شانه خالی کنند و با تقسیم مسئولیت با سایر افراد از مجازات‌های سنگین فرار کنند. این رویکرد در جهت تحقق عدالت کیفری و جلوگیری از فرار از مجازات‌ها طراحی شده است (حسینی، ۱۳۹۸).

با این حال، در برخی شرایط خاص، ممکن است قانون‌گذار ترتیب دیگری برای تعیین میزان مجازات شرکا در جرم مقرر کند. برای مثال، در مواردی که نقش فرد در جرم کمتر از دیگر شرکا باشد یا وی در شرایطی خاص به وقوع جرم کمک کرده باشد، ممکن است مجازات فرد کمتری نسبت به مرتکب اصلی جرم در نظر گرفته شود (عابدینی، ۱۳۹۶).

بررسی ماده ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی

ماده ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی یکی از مقررات مهم و کاربردی در حوزه حقوق کیفری ایران است که به موضوع "معاونت در جرم" می‌پردازد. این ماده به‌ویژه در تعیین مسئولیت افرادی که به‌طور غیرمستقیم در ارتکاب جرم نقش دارند، دارای اهمیت زیادی است. در واقع، ماده ۱۲۷ به‌طور خاص به افرادی که بدون انجام خود جرم، به نحوی به وقوع آن کمک می‌کنند، پرداخته و مشخص می‌کند که چنین افرادی تحت چه شرایطی مسئولیت کیفری خواهند داشت. ماده ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی به این صورت بیان می‌شود: "هرگاه شخصی به قصد ارتکاب جرم به طور عمدی به فرد دیگری کمک کند یا او را تشویق به ارتکاب جرم نماید یا زمینه‌ای را برای ارتکاب جرم فراهم کند، در صورتی که جرم واقع شود، شریک در جرم شناخته می‌شود".

این ماده به‌طور کلی به مفهوم "معاونت در جرم" اشاره دارد و یکی از مسائل اساسی در آن، تعیین دقیق نقش فرد در ارتکاب جرم است. در این ماده، فردی که بدون آنکه خود مستقیماً جرم را مرتکب شود، در ارتکاب آن نقشی ایفا کند، به‌عنوان معاون جرم شناخته می‌شود. از این رو، بررسی دقیق این ماده در حقوق کیفری ایران اهمیت زیادی دارد، زیرا در بسیاری از جرایم، افرادی که به‌طور غیرمستقیم در وقوع جرم مشارکت دارند، ممکن است نتوانند به‌سادگی از مسئولیت خود شانه خالی کنند.

۱. مفهوم معاونت در جرم و تفاوت آن با شرکت در جرم

یکی از مهم‌ترین نکات در تفسیر ماده ۱۲۷، تفاوت آن با مفهوم "شرکت در جرم" است. در حالی که شرکت در جرم به معنای دخالت مستقیم در ارتکاب جرم است، معاونت به معنای کمک به ارتکاب جرم بدون دخالت مستقیم در انجام خود جرم است. به عبارت دیگر، فردی که فقط شرایط ارتکاب جرم را فراهم کرده، یا فرد دیگری را به ارتکاب جرم ترغیب کرده، به‌عنوان معاون در جرم شناخته می‌شود، نه شریک.

در واقع، معاونت در جرم به‌طور کلی به معنای انجام عملی است که در نتیجه آن، شرایط ارتکاب جرم فراهم شود. این عمل ممکن است شامل فراهم کردن ابزار، اطلاعات، یا حتی تشویق به انجام جرم باشد (فتحی، ۱۳۹۴). به‌عنوان مثال، اگر فردی به دیگری کمک کند تا سرقتی انجام دهد، ولی خود مستقیماً در سرقت دخالتی نداشته باشد، او به‌عنوان معاون در جرم شناخته می‌شود.

۲. عنصر روانی در معاونت در جرم

برای اینکه فردی به‌عنوان معاون در جرم شناخته شود، باید عنصر روانی خاصی وجود داشته باشد. طبق ماده ۱۲۷، فردی که به ارتکاب جرم کمک می‌کند، باید به‌طور عمدی و آگاهانه این کار را انجام دهد. در واقع، عنصر روانی (قصد مجرمانه) در معاونت در جرم به این معناست که فرد باید آگاهانه و با هدف تسهیل وقوع جرم، اقدام کند. بنابراین، اگر فردی بدون قصد مجرمانه و تنها به‌دلیل سهل‌انگاری یا اشتباه، اقدامی انجام دهد که باعث وقوع جرم شود، او نمی‌تواند به‌عنوان معاون جرم شناخته شود (کاظمی، ۱۳۹۶).

این موضوع اهمیت زیادی دارد، زیرا در مواردی که فرد صرفاً بر اساس یک رفتار بی‌دقتانه یا بدون قصد مجرمانه، شرایطی را ایجاد کرده که منجر به وقوع جرم شده، نمی‌توان او را مجازات کرد. در این راستا، مسئولیت کیفری صرفاً به کسانی تعلق می‌گیرد که آگاهانه و با قصد مجرمانه در ارتکاب جرم دخالت داشته‌اند.

۳. آثار حقوقی معاونت در جرم

یکی از آثار مهم ماده ۱۲۷ این است که فردی که به عنوان معاون در جرم شناخته شود، به همان اندازه که مرتکب اصلی جرم مسئول است، باید مجازات شود. در واقع، مسئولیت کیفری معاون جرم مشابه مسئولیت مرتکب اصلی است. این امر نشان می‌دهد که افرادی که به طور غیرمستقیم در ارتکاب جرم مشارکت دارند، نمی‌توانند از مجازات‌های سنگین فرار کنند.

با این حال، در برخی موارد ممکن است میزان مجازات معاونان جرم با توجه به نقش آن‌ها در وقوع جرم کاهش یابد. برای مثال، در صورتی که فرد تنها شرایط ارتکاب جرم را فراهم کرده باشد و هیچ‌گونه دخالت مستقیمی در ارتکاب آن نداشته باشد، ممکن است مجازات او نسبت به مرتکب اصلی جرم کمتر باشد (محمدی، ۱۳۹۵).

۴. تسهیل جرم و تشویق به ارتکاب جرم

یکی از مسائلی که در تفسیر ماده ۱۲۷ باید مورد توجه قرار گیرد، مسئله "تسهیل جرم" و "تشویق به ارتکاب جرم" است. طبق این ماده، هر شخصی که به طور عمدی به فرد دیگری کمک کند یا او را تشویق به ارتکاب جرم نماید، در صورتی که جرم واقع شود، شریک جرم شناخته می‌شود.

تسهیل جرم به معنای فراهم کردن شرایط و امکاناتی است که به فرد مرتکب جرم کمک می‌کند تا به راحتی جرم را انجام دهد. این امر می‌تواند شامل تهیه ابزارهای ارتکاب جرم، فراهم کردن مکان مناسب، یا حتی ارائه اطلاعات لازم برای ارتکاب جرم باشد (جعفری، ۱۳۹۳). از طرف دیگر، تشویق به ارتکاب جرم به معنای ترغیب فرد به انجام عمل مجرمانه است. در بسیاری از موارد، تشویق به ارتکاب جرم می‌تواند به عنوان معاونت در جرم تلقی شود.

۵. نقش قانون‌گذار در تعیین مسئولیت معاونان جرم

ماده ۱۲۷ به وضوح مسئولیت معاونان جرم را مشخص کرده و بر این اساس، افرادی که در ارتکاب جرم به طور غیرمستقیم دخالت دارند، باید تحت پیگرد قانونی قرار گیرند. این ماده به ویژه در پرونده‌هایی که نقش افراد در ارتکاب جرم پیچیده است، به عنوان ابزار حقوقی کارآمد عمل می‌کند. این ماده به قضات اجازه می‌دهد تا براساس شدت و نوع دخالت هر فرد، مجازات مناسب را برای آن‌ها تعیین کنند.

از سوی دیگر، این ماده می‌تواند به عنوان یک عامل بازدارنده در نظر گرفته شود، زیرا افرادی که قصد دارند در ارتکاب جرم به طور غیرمستقیم دخالت کنند، ممکن است با آگاهی از عواقب حقوقی آن از انجام این گونه اقدامات خودداری کنند (حسینی، ۱۳۹۸).

ظرفیت‌های تسهیل قضایی در مواد ۱۲۶ و ۱۲۷

ماده ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی به طور مشترک در حوزه تعیین مسئولیت کیفری افراد مختلف در جرایم مشارکتی و همکاری در ارتکاب جرم اهمیت زیادی دارند. این دو ماده نه تنها پایه‌گذار فهم صحیح و شفاف از مفهوم مشارکت در جرم و معاونت در آن هستند، بلکه ظرفیت‌های تسهیل قضایی را نیز به طور واضح در نظام حقوقی ایران معرفی کرده و به قضات این امکان را می‌دهند که بر اساس نوع و شدت مشارکت افراد، مسئولیت‌های آن‌ها را تعیین کنند. در این تحلیل، به بررسی این ظرفیت‌ها خواهیم پرداخت و اهمیت آن‌ها را در تسهیل فرآیند دادرسی و بهبود عدالت کیفری بررسی خواهیم کرد.

۱. ظرفیت تسهیل قضائی در تعیین دقیق مسئولیت کیفری بر اساس نقش افراد

یکی از اصلی‌ترین ظرفیت‌های تسهیل قضائی که از مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ می‌توان استخراج کرد، امکان تفکیک دقیق مسئولیت کیفری برای افراد مختلف با توجه به نقش آن‌ها در ارتکاب جرم است. ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی تصریح دارد که کسانی که در وقوع جرم نقش دارند، نه تنها افرادی که مستقیماً جرم را انجام می‌دهند، بلکه افرادی که آن را تسهیل می‌کنند یا در آن همکاری مؤثر دارند، نیز شریک در جرم به حساب می‌آیند.

این تقسیم‌بندی در عمل برای قاضی این امکان را فراهم می‌آورد که با دقت بیشتری نسبت به تعیین مجازات‌ها تصمیم‌گیری کند. به عبارت دیگر، این دو ماده به‌طور مؤثر به قاضی این اختیار را می‌دهند که بر اساس شدت دخالت فرد در ارتکاب جرم، مجازات‌های متناسب با هر نقش را صادر کند. برای مثال، فردی که نقش مستقیمی در سرقت دارد و ابزار ارتکاب جرم را در اختیار قرار می‌دهد، ممکن است مجازات مشابهی با مرتکب اصلی جرم دریافت کند، در حالی که فردی که تنها نقش تسهیل‌گری و مشاوره را ایفا کرده است، مجازات کمتری دریافت خواهد کرد. این امر می‌تواند فرآیند دادرسی را تسهیل کرده و از اعمال مجازات‌های نامتناسب جلوگیری کند.

۲. ظرفیت تسهیل در تشخیص نقش افراد در جرایم پیچیده

یکی دیگر از ظرفیت‌های کلیدی که در مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ نهفته است، توانایی این مواد در شفاف‌سازی و تشخیص دقیق نقش افراد در جرایم پیچیده است. در بسیاری از پرونده‌های کیفری، نقش افراد مختلف در ارتکاب جرم به‌صورت پیچیده و در قالب یک شبکه گسترده از افراد ممکن است غیرمستقیم و متنوع باشد. در چنین شرایطی، شناسایی دقیق نقش هر فرد و تعیین مسئولیت او از اهمیت زیادی برخوردار است.

ماده ۱۲۶ با ایجاد تمایز میان ارتکاب مستقیم جرم، تسهیل وقوع جرم و همکاری مؤثر در آن، به قضات کمک می‌کند که به‌راحتی نقش هر فرد را در فرآیند وقوع جرم تشخیص دهند. به‌عنوان مثال، در یک پرونده سرقت سازمان‌یافته، ممکن است برخی افراد فقط اطلاعات را در اختیار دیگران قرار دهند، برخی دیگر تجهیزات لازم برای ارتکاب جرم را تأمین کنند و برخی دیگر فقط مسیر فرار را فراهم نمایند. با استفاده از این تقسیم‌بندی‌ها، قاضی می‌تواند هر یک از این افراد را بر اساس نقش خاص‌شان مجازات کند، که به تسهیل در تصمیم‌گیری‌های قضائی و عدالت کیفری کمک شایانی خواهد کرد.

در ماده ۱۲۷ نیز با تبیین شرایط معاونت در جرم، چنین دقتی در تشخیص مسئولیت افراد فراهم می‌شود. افراد ممکن است فقط به‌طور غیرمستقیم در ارتکاب جرم نقش داشته باشند، اما از آنجا که قانون‌گذار در این ماده به‌طور خاص از "کمک عمدی"، "تشویق به ارتکاب جرم" و "فراهم کردن شرایط برای ارتکاب جرم" صحبت کرده است، مسئولیت هر فرد طبق نوع و شدت دخالت در ارتکاب جرم مشخص می‌شود. این امر در پرونده‌های پیچیده به قضات این امکان را می‌دهد که از پیچیدگی‌های قضائی بکاهند و تصمیمات دقیق‌تری اتخاذ کنند.

۳. ظرفیت تسهیل در استفاده از اصل تناسب مجازات

یکی از اصول بنیادین در حقوق کیفری، اصل تناسب مجازات است، که به این معناست که مجازات‌ها باید با توجه به شدت جرم و نقش مرتکب در آن تعیین شوند. مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ با توجه به ظرفیت‌هایی که در تفکیک دقیق مسئولیت کیفری دارند، این اصل را در عمل تسهیل می‌کنند.

در ماده ۱۲۶، با تفکیک افرادی که مستقیماً در ارتکاب جرم نقش دارند و افرادی که به‌عنوان تسهیل‌کننده یا همکار در آن دخالت کرده‌اند، امکان اعمال مجازات‌های مختلف و متناسب برای هر یک از افراد فراهم می‌شود. برای مثال، اگر فردی تنها در تسهیل وقوع جرم نقش داشته باشد، ممکن است از مجازات کمتری نسبت به فردی که مستقیماً در ارتکاب جرم دست داشته باشد، برخوردار شود. به همین ترتیب، در ماده ۱۲۷، کسانی که به‌عنوان معاون در جرم شناخته می‌شوند، با توجه به نوع و میزان کمک آن‌ها به ارتکاب جرم، مجازات مناسبی دریافت خواهند کرد. این تفکیک، به‌ویژه در پرونده‌هایی که شامل چندین متهم با نقش‌های مختلف هستند، به‌طور مؤثر ظرفیت تسهیل در اجرای اصل تناسب مجازات را فراهم می‌کند.

۴. ظرفیت تسهیل در جلوگیری از اعمال مجازات‌های سخت برای افرادی که نقش کم‌تری دارند

یکی از مزایای بزرگ ماده ۱۲۷ و ۱۲۶، ظرفیت این مواد در جلوگیری از اعمال مجازات‌های سنگین و غیرمنصفانه برای افرادی است که نقش کمتری در ارتکاب جرم دارند. در بسیاری از مواقع، افرادی که در وقوع جرم نقش دارند، ممکن است تنها در تسهیل شرایط یا فراهم کردن ابزار و وسایل برای ارتکاب جرم نقش ایفا کرده باشند و نه در ارتکاب خود جرم. در چنین شرایطی، مجازات شدید و یکسان برای تمامی افراد ممکن است ناعادلانه و غیرمنصفانه باشد. با توجه به تقسیم‌بندی‌های ارائه‌شده در مواد ۱۲۶ و ۱۲۷، قضات می‌توانند از این ظرفیت استفاده کرده و میزان دخالت هر فرد را در نظر بگیرند. بنابراین، کسانی که تنها به‌عنوان تسهیل‌کننده یا مشاور در ارتکاب جرم نقش داشته‌اند، نمی‌توانند همان مجازات‌های شدید و سنگین مانند مرتکبین اصلی جرم را تحمل کنند. این امر به تسهیل دادرسی کمک کرده و اطمینان می‌دهد که مجازات‌ها بر اساس نقش واقعی افراد در جرم تعیین می‌شود.

۵. ظرفیت تسهیل در ایجاد عدالت کیفری و بازدارندگی

یکی از اهداف اصلی نظام‌های کیفری، ایجاد عدالت و بازدارندگی از وقوع جرم است. با توجه به این که مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ به‌طور واضح و دقیق مسئولیت افراد مختلف در وقوع جرم را مشخص می‌کنند، این مواد نه تنها به قضات کمک می‌کنند تا مجازات‌های متناسب را تعیین کنند، بلکه به افراد جامعه نیز این پیام را می‌دهند که تمامی کسانی که در وقوع جرم نقش دارند، حتی به‌طور غیرمستقیم، مسئولیت خواهند داشت.

این امر به‌ویژه برای کسانی که ممکن است در آینده قصد مشارکت در جرایم را داشته باشند، به‌عنوان یک عامل بازدارنده عمل می‌کند. به عبارت دیگر، افراد با آگاهی از اینکه حتی نقش‌های غیرمستقیم نیز پیامدهای کیفری دارند، ممکن است از ارتکاب جرم خودداری کنند. این ویژگی، از جنبه‌های مهم تسهیل قضائی مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ است، زیرا می‌تواند به‌طور مؤثر در کاهش میزان جرایم و افزایش احساس عدالت در جامعه کمک کند.

نتیجه‌گیری

مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ از مهم‌ترین بخش‌های نظام حقوقی ایران در زمینه مشارکت در جرم و تعیین مسئولیت‌های کیفری افراد هستند. این مواد با هدف شفاف‌سازی نقش‌های مختلف در ارتکاب جرم و تفکیک مسئولیت‌های کیفری، ظرفیت‌های بسیاری را برای تسهیل قضائی فراهم می‌کنند. یکی از ظرفیت‌های عمده این مواد، تعیین دقیق مسئولیت‌های کیفری افراد در فرآیند ارتکاب جرم است. در حالی که ماده ۱۲۶ به شفاف‌سازی نقش‌های مختلف در ارتکاب جرم پرداخته و افراد را به‌طور دقیق در گروه‌های «شریک در جرم» و «معاون جرم» تقسیم می‌کند، ماده ۱۲۷ نیز به کسانی که به‌طور غیرمستقیم در وقوع جرم کمک کرده‌اند، اشاره دارد. این تفکیک دقیق و

شفاف باعث می‌شود که قضات بتوانند مسئولیت کیفری هر فرد را به‌طور واضح و بر اساس نوع دخالت او در جرم تعیین کنند و از اعمال مجازات‌های ناعادلانه یا بی‌اساس جلوگیری کنند. به عبارت دیگر، این ظرفیت به قاضی اجازه می‌دهد تا مجازات‌های متناسب با نقش هر فرد را اعمال کند و از آنجا که بسیاری از پرونده‌های کیفری پیچیده هستند و افراد در آن‌ها به‌طور غیرمستقیم در ارتکاب جرم دخالت دارند، این تفکیک کمک زیادی به تسهیل در دادرسی و پیشگیری از اشتباهات قضائی می‌کند.

ظرفیت دیگر این مواد، تقویت اصل «تناسب مجازات» است. اصل تناسب مجازات‌ها ایجاب می‌کند که مجازات‌ها بر اساس شدت دخالت فرد در ارتکاب جرم تعیین شوند. در ماده ۱۲۶، افرادی که به‌طور مستقیم در ارتکاب جرم دخالت دارند، مجازات سنگین‌تری نسبت به افرادی که تنها نقش تسهیل‌کننده یا مشاور دارند، دریافت خواهند کرد. این امر موجب می‌شود که افراد با نقش کم‌تر در ارتکاب جرم از مجازات‌های سنگین و ناعادلانه‌رهایی یابند و تنها کسانی که مستقیماً در ارتکاب جرم دخالت داشته‌اند، مجازات‌های شدیدتری را متحمل شوند. این تفکیک به‌طور مؤثر باعث ایجاد عدالت کیفری می‌شود و از اعمال مجازات‌های بی‌جهت برای افرادی که نقش کم‌تری در ارتکاب جرم داشته‌اند، جلوگیری می‌کند.

علاوه بر این، این مواد در کاهش پیچیدگی‌های قضائی و تسهیل روند دادرسی نیز تأثیرگذارند. در بسیاری از پرونده‌های کیفری، به‌ویژه در جرایم سازمان‌یافته یا پیچیده، تعیین نقش دقیق هر فرد در ارتکاب جرم ممکن است مشکل باشد. با این حال، مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ با شفاف‌سازی دقیق نقش‌ها، به قضات این امکان را می‌دهند که در بررسی شواهد و مدارک موجود، نقش هر فرد در جرم را به‌طور دقیق شناسایی کرده و بر اساس آن مجازات مناسب را اعمال کنند. این امر باعث تسریع در روند دادرسی و کاهش پیچیدگی‌های غیرضروری می‌شود، زیرا قضات می‌توانند تصمیمات خود را بر اساس معیارهای مشخص و قانونی اتخاذ کنند. در نتیجه، این شفافیت و تفکیک دقیق نقش‌ها از یک سو به دادرسی عادلانه کمک می‌کند و از سوی دیگر به تسریع و تسهیل این فرآیند در سیستم قضائی ایران کمک می‌کند.

در نهایت، مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ قانون مجازات اسلامی، ظرفیت‌های قابل توجهی برای تسهیل قضائی در نظام کیفری ایران فراهم کرده‌اند. با تعیین دقیق نقش‌های مختلف در ارتکاب جرم، این مواد امکان برقراری عدالت کیفری و رعایت اصل تناسب مجازات را فراهم می‌کنند و از اعمال مجازات‌های سنگین برای افرادی که نقش کمتری در ارتکاب جرم داشته‌اند، جلوگیری می‌کنند. همچنین، این تفکیک دقیق مسئولیت‌ها موجب تسهیل در دادرسی‌ها می‌شود و به قضات این امکان را می‌دهد که با شفافیت بیشتری تصمیم‌گیری کنند. در مجموع، مواد ۱۲۶ و ۱۲۷ به‌طور مؤثر در راستای تحقق عدالت کیفری و تسهیل دادرسی‌ها در نظام حقوقی ایران عمل کرده و از بروز مشکلات حقوقی و قضائی جلوگیری می‌کنند.

منابع و مآخذ

۱. آراسته، علی. **حقوق جزا و مسئولیت کیفری**. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۵.
۲. اسلامی، حسین. **تحلیل مقررات قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲)**. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۷.
۳. پاک‌نیا، حسن. **آراء قضائی در حقوق جزا**. تهران: انتشارات جامعه‌نگر، ۱۳۹۳.
۴. موسوی، علی‌اکبر. **مشارکت در جرم و معاونت در قانون مجازات اسلامی**. تهران: نشر دانشگاهی، ۱۳۹۶.
۵. نوری، عباس. **دادرسی کیفری در ایران**. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۴.

۶. قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲. چاپ و نشر: وزارت دادگستری جمهوری اسلامی ایران.
۷. ضیائی، حسین. **تفسیر و تحلیل مواد قانون مجازات اسلامی**. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۸.
۸. شریعت پناهی، سید محمد. **قانون مجازات اسلامی و نقد و بررسی آن**. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۳.
۹. خسروی، فریبا. **مشارکت و معاونت در جرم در قانون جدید مجازات اسلامی**. تهران: نشر دادگستری، ۱۳۹۵.
۱۰. دادیار، سعید. **مبانی حقوق جزا و اصول دادرسی کیفری**. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۳۹۴.
۱۱. جعفری، مهدی. **مشارکت در جرم و مسائل حقوقی آن در نظام حقوقی ایران**. تهران: انتشارات میزان، ۱۳۹۶.
۱۲. خوش سیرت، سید حسن. **الگوهای مجازات در حقوق کیفری ایران**. تهران: انتشارات الهدی، ۱۳۹۲.
۱۳. فقیهی، محمد. **حقوق کیفری و اصول اساسی دادرسی**. تهران: نشر مرکز، ۱۳۹۴.
۱۴. حسین زاده، یوسف. **تحلیل فقهی و حقوقی معاونت و مشارکت در جرم**. تهران: نشر گفتمان، ۱۳۹۳.
۱۵. رحیمی، مسعود. **توسعه و تحلیل مقررات حقوقی مشارکت در جرم**. تهران: نشر آوا، ۱۳۹۷.